~~en ik behoorden bij de groep die achterbleef~~. Buitenwerk werd er praktisch niet meer gedaan. We liepen maar in het kamp in afwachting om ook afgevoerd te worden. Mijn verloofde had ik al in geen weken meer gezien. Ik wist dat ze vaak moeite deed om een glimp van me te zien, maar ook zij moest oppassen, ~~dat ze~~ niet door de Jap werd gegrepen ~~en naar~~ het kamp ~~wordt gesleurd en~~ ten aanschouwe van de krijgsgevangenen te worden vernederd. Ik had mijn verloofde reeds gewaarschuwd zo min mogelijk in de buurt van het kamp te komen. Als er een kans was om buiten te werken, gaf ik me altijd op, alleen maar om mijn verloofde te zien, al was het op een afstand van soms 200 à 300 mtr. Het werd steeds moeilijker en gevaarlijker en ik wilde niet, dat mijn verloofde enige risico ~~oplieep~~ zou lopen.
Eindelijk was het zover, ~~dat~~ ook wij werden aangewezen voor vertrek. Gepakt en gezakt stonden we op die dag in de vroege ochtend op het voetbalveld. Eerst werd er "tengko" gehouden. Het duurde een hele tijd, want toch als de administratie van de Jap ~~klopte~~ klopte niet. Nogmaals werd er geteld en eindelijk was het zover, we konden afmarcheren. Begeleid door vijf koreaanse bewakers marcheerden we de poort uit. We hadden geen flauw ~~idee~~ vermoeden waarheen we gingen. Mijn verloofde wist nog van niets. Ik hoopte dat ik haar op de weg zou zien. Ik zag een paar dames aan de kant van de weg. Ik deed alsof ik tegen mijn voorman sprak, maar aan de dames vroeg ik of ze mijn verloofde wilden waarschuwen. De meeste vrouwen kenden mekaar, doordat ze bijna dagelijks bij elkaar ~~zijn~~ waren om de krijgsgevangenen te zien. Eén van de dames knikte begrijpend en fietste weg. We liepen langs de Darmo-boulevard richting Goebeng boulevard. Ik zag mijn verloofde op de fiets aankomen. Uit de groep werd ik al erop attent gemaakt van de aanwezigheid van mijn verloofde. Ik wierp haar stiekem een handkus en ze maakte het gebaar van: waarheen gaan jullie? Door mijn schouders op te halen, wist ze dat ik geen idee had van onze bestemming. We naderden station Goebeng en één moment dacht ik, dat we hier in de trein moesten. Het was niet zo, we passeerden dit station en kwamen uit op de Ketabang blvd. vanwaar we richting Tambaksari liepen. Toen wisten we, dat ons volgende kamp de Jaarmakrt was. Mijn verloofde en de andere dames, die ons steeds hadden gevolgd hadden het ook door. Met gebaren verzocht ik haar naar huis te gaan, maar koppig bleef ze in de buurt, ondanks het geschreeuw en gebrul van de koreaanse bewakers. Met de andere vrouwen bleef ze staan om te kijken hoe we de poort van de Jaarmarkt binnenliepen net zolang totdat de poorten achter ons werden dichtgegooid. Bij de wacht moesten we halt houden en onder het gebrul van "kura" en "bageiro" moesten we weer aantreden om opnieuw geteld te worden. We waren moe en hongerig. Het aantreden ging niet vlot genoeg naar de zin van de koreaanse bewakers en hier en daar werden er weer klappen en schoppen uitgedeeld. Zoals we van ze gewend waren klopte de "tengko" weer niet en opnieuw werd er geteld. Na een paar keren geteld te hebben en na veel ~~geschreeuw~~ gebrul klopte uiteindelijk de telling, er was geen één krijgsgevangene gevlucht. Onze bagage werd toen aan een strenge controle onderworpen, alles werd door elkaar gehaald. Toen er niets gevonden werd, mochten we alles weer inpakken en weer aantreden. Na de gebruikelijke "kiotske" en "kirei" mochten we afgaan. Onze groep kreeg een ruimte in het hoofdgebouw. We kregen ieder een plaatsje van nog geen 40 cm. breed op de grond. Daar moesten we slapen en eten. Mijn matras had ik in het vorige kamp achtergelaten, want ik had geen zin met dat ding te gaan sjouwen. Van mijn deken maakte ik een matras en mijn klamboe hing ik aan een paar balken. Vergeleken met het vorige kamp was dit kamp een rotkamp. Het was overvol. Ik ontmoette vele oude bekenden, maar Charlie en de twee hollandse jongens Bas en Jan waren er niet bij. Zoals gewoonlijk werd er elke ochtend "tengko" gehouden door de Jap. Een ieder die niet ziek was moest op dit ochtendappel verschijnen. De zieken moesten op hun tempatje blijven liggen, want ook zij werden geteld. De leiding van deze "tengko" had een koreaan, die de bijnaam kreeg van "varkenssmoel". Deze smeerlap was letterlijk en figuurlijk een gemeen, sadistisch varken, waar geen woorden voor te vinden zijn. Wat wij in het vorige kamp niet gewend waren bij de tengo, gebeurde ~~hier~~ in dit kamp.

Met het gezicht naar de zon gericht moesten we een diepe buiging maken en de woorden nazeggen, die door "varkenssmoel" werd voorgezegd. We moesten buigen voor het land van de "rijzende zon", voor de keizer van Jap de Tenno Heika. Al buigende moesten we het versje nazeggen en we maakten er hetvolgende van:

"Lima hari in een autobus, hsss." (vijf dagen in een autobus, hsss)

Wee degene, die niet diep genoeg boog. "Varkenssmoel" bleek als koreaan de administrateur van het kamp te zijn. Van de overige Japanse kampleiding merkten we niet veel, alles werd aan dit varken overgelaten. Onze officieren en hoofd-officieren moesten de laagste vernederingen verdragen van deze ellendeling van een huursoldaat. Ze hadden maar te luisteren naar wat dit varken hen voorschreef. Mijn God, vraag je je eigen dan af wanneer komt hieraan toch een einde? Helaas, het einde was nog lang niet in zicht. Met de Japanse taal vorderde ik zeer langzaam. Ik bleef echter doorgaan met de studie hiervan in mijn vrije tijd, welke meestal s'avonds was. Vaak kreeg ik hatelijke opmerkingen te horen van mijn medekampgenoten, maar daar trok ik me niets van aan.

Ook in dit kamp werden er dagelijks corveërs gevraagd voor werk buiten het kamp. Als ~~dat mogelijk was~~ geen zin had, gaf ik me altijd op en als ik niet in aanmerking kwam, dan kocht ik het van iemand anders, die geen zin had. Ik deed het alleen om mijn verloofde te kunnen zien. Elke dag stonden voor het kamp vrouwen, die een glimp van hun man of verloofde trachtten te zien. Ook mijn verloofde was hier vaak bij en daar was ik niet zo zeer mee ingenomen, want ik was bang, dat ze eens door de koreaanse wacht gegrepen zou worden. Die verdomde rot-koreanen probeerden soms ~~één van~~ deze vrouwen te grijpen, door op een fiets via een ander zijpoortje onverwachts op de groep te rijden. Als ze een vrouw te pakken kregen, werd ze naar het kamp gesleurd, waar ze de laagste vernederingen moest verdragen en de kans, dat haar haren werden afgeknipt. Deze risico wilde ik mijn verloofde niet laten lopen. Op een dag werkte ik met een groepje werkgevangenen ergens in het Kajoonse. Uit één van de herenhuizen moesten we meubilair versjouwen. Aan de overkant van het huis stonden vrouwen, die uitkeken of hun man of verloofde erbij waren. Mijn verloofde was er ook bij. De Japanse soldaat, die toezicht hield leek me op het eerste gezicht geen kwade vent. Uit ervaring wisten we vaak bij voorbaat al of het een goede of een rot-Jap was. Onder het werken bracht ik mijn schamele kennis van de Japanse taal in praktijk. Ik knoopte een praatje met hem en begon over zijn familie te praten. Ik trof een gevoelige snaar, want uit zijn portefeuille haalde hij een foto van zijn gezin en liet me die zien. Op zijn beurt vroeg hij me of ik getrouwd was. Ik loog hem voor en zei hem dat ik getrouwd was en twee kinderen had. Ik wees naar de groep vrouwen en zei hem, dat mijn vrouw daarbij was en dat ik haar al sinds de oorlog niet meer had gesproken. Ik vroeg hem of de vrouwen ons tijdens de rust wat eten en sigaretten mochten brengen. Aarzelend stemde hij toe, maar hij wilde eerst zekerheid hebben of er geen officieren in de buurt waren. Na een paar minuten kwam hij terug en zei mij, dat de vrouwen tijdens de rust in de bijgebouwen van het huis mochten komen. Ik mocht dit aan de vrouwen mededelen. Ze mochten echter niet voor het huis blijven staan, want dat zou in de gaten lopen. Ik hoopte en met mij de anderen, dat er geen kink in de kabel zou komen en dat wij dit contact mochten hebben. Toen het half één werd en wij "jasume" (rust) kregen, slopen de vrouwen als een stelletje dieven in de nacht naar de bijgebouwen. Ze hadden eten en sigaretten voor hun mannen meegenomen. De Jap verwijderde zich en hield buiten voor ons een oogje in het zeil. Degenen die geen contact hadden verwijderden zich ook. Zij die hun vrouw of verloofde bij zich hadden zochten een plekje op. Eindelijk na zo'n langen tijd kon ik mijn meisje weer afkussen. God wat hadden we naar dit moment verlangd. Je besefte wat het betekende van mekaar gescheiden te zijn en dat je door de goedheid van een Japanse bewaker voor een uurtje bij elkaar kon zijn. Je had mekaar zoveel te vertellen, wat was dat uurtje? Zonder dat je het wist was dit uurtje verstreken en moesten we weer afscheid nemen. Ik vroeg haar zeer voorzichtig te zijn en heel goed op zichzelf te passen. Dat beloofde ze me. ~~Ze huilde toen ze van me wegging en ook ik moest me~~

~~goed houden toen ik haar moest loslaten.~~ Hoelang moet deze scheiding nog duren? Ik dankte de Jap. Hij was één van de weinigen, die nog een menselijk gevoel bezat.Ik had van mijn verloofde sigaretten en eten gekregen.Die moest ik straks het kamp binnensmokkelen wat zeer gewaagd was, want die verdomde koreaanse wacht in het kamp fouilleerden de krijgsgevangenen grondig als ze van het corveën het kamp binnenkwamen. ~~Soms~~ Soms moesten de krijgsgevangenen zelfs naakt voor de wacht staan.Ondanks dergelijke maatregelen zagen we toch kans e.e.a. het kamp binnen te smokkelen.Ik stopte de sigaretten in de voering van mijn Knil-hoed, die ik niet opzette, maar achterover in mijn nek liet hangen. Het eten had ik al op, het was te riskant om het in mijn etensbakje te doen en het kamp binnen te smokkelen.Tegen zes uur was het werk klaar en moesten we terug naar het kamp. Tijdens de rit naar het kamp barstte een tropische bui los, het leek wel een wolkbreuk. In het kamp aangekomen sprongen we uit de truck en gingen automatisch aantreden voor de koreaanse wacht. Onze Japanse geleider meldde zich bij de koreaanse bewaking en wij stonden te wachten om gefouilleerd te worden. De koreanen hadden waarschijnlijk geen zin om in die plensbui buiten het wachtlokaaltje te komen om ons te fouilleren. Vanuit de wachtlokaal werden we geteld. Degene die wat bij zich had stond op hete kolen. Overdreven ~~brulden we toen we geteld werden~~ werd door ons gebrulde in het Japans en toen de "tengko" in orde bleek te zijn, mochten we na de nodige eerbewijzen (eerbiedig) inrukken. Ook dat deden we overdreven keurig, want er moest niets verkeerds gaan, dat zou maar ~~aanwaan~~ aanwakker kunnen wekken.Rustig liepen we naar onze barak.Ik had geen bad meer nodig, want door die harde regen was al het vuil schoongeveegd.Mijn dag was weer goed geweest.Onder het genot van een lekkere sigaret dacht ik nutteloos terug aan het uurtje, dat ik mijn verloofde bij me had.

Dagen, weken, maanden verstreken en nog steeds was er geen spoor van geallieerde activiteit. Buiten het kamp leek het alsof het leven normaal was. Er was geen lichtverduistering en s'avonds hoorde je de drukte op straat tot laat in de nacht. ~~We benieden~~ Bewonderenswaardig waren die mensen, die daarbuiten rondliepen.De geruchten over de oorlog bleven in het kamp de ronde doen. Ik hechtte weinig waarde meer aan al die geruchten. Toch waren er nog velen die ~~nog~~ aan een spoedige bevrijding dachten. Het was December en al gauw was het Kerstmis en Nieuwjaar. December 1942, en nog steeds krijgsgevangen. Een jaar geleden werden deze feestdagen nog onder andere omstandigheden gevierd, gezellig thuis onder een kerstboom.Nu zit je met duizenden anderen opgesloten in een kamp en bewaakt. Nederlands-Indië bezet door een natie, die in vredestijd zoveel gastvrijheid had genoten. De beleefde Japanner, die bijna overal te vinden was. Van kapper tot fietsenmaker, in warenhuizen zoals Tijoada, Kaneko noem maar op. Dit volk heeft ons geliefd Insulinde meteen bezet. Van hun beleefdheid was niets meer te bespeuren, integendeel het bleken de grootste sadisten te zijn. De Koreanen, de gehuurde soldaten, ~~die in vele gevallen soms erger zijn~~ waren, de knechten die hun meesters vaak overtroffen in het sadisme. Bij deze mensen moest gesoebat en gesmeekt worden of er op Kerstnacht een kerkdienst mag worden gehouden. Bij de gratie van Dai Nippon werd hiervoor toestemming verleend. In één van de barakken mochten we Kerstnacht vieren. De barak werd primitief omgebouwd tot een kerkje. Kerstnacht 1942 brak aan. De barak was vol krijgsgevangenen. Een ieder die nog in het bezit was een goed overhemd of broek trok die aan, alleen maar om het gevoel te hebben dat het kerstnacht was. Daar zaten we in de barak. Het gevoel, dat je deze nacht moest vieren, zonder echtgenote, kinderen of familieleden, kon niet in woorden worden uitgedrukt. Het ~~was alsof je je verlaten voelde, zo leeg.~~ Ik voelde me zo verlaten en leeg. ~~Om je heen je mede-lotgenoten en daarbuiten de koreaanse bewakers.~~ Toen de pastoor preekte, kon je een speld horen vallen, maar toen het mannenkoor "Stille Nacht" zong, was het voor velen teveel. Velen huilden, ook ik kon me niet goed houden. Mijn gedachten gingen naar hen die ik liefhad, mijn verloofde, mijn moeder, broers. O, God hoelang moeten we nog in deze ellende en onderdrukking leven? Je bad tot God om de bevrijding, om weer herenigd te worden met degene die je liefhebt. O mijn God verhoor ons gebed, laat ons niet langer in deze ellende leven, maar bevrijdt ons hiervan dat was wat menigeen op deze kerstnacht aan God vroeg.

De mis was geeindigd en iedereen wenste elkaar een zalig Kerstmis toe. We liepen de barak uit, bijna allen nog erg onder de indruk van de plechtige nachtmis. De koreaanse wacht kwam eraan om de wachtposten af te lossen. Overdreven werd er hardop gebruld: "Kiotskeeee" en toen de kleine ellendelingen ons passeerden "Kireiiii" en we bogen, inwendig deze op mens lijkende soldaten van al wat lelijks was, te verwensen. We gaven deze schobbejakken geen kans, dat één van ons betrapt werd op niet diep genoeg buigen.Uit hun spleetogen gluurden ze naar ons of we wel aan de door hun gestelde eisen hadden voldaan. Op die gelegenheid loeren ze, om dan een weerloze krijgsgevangene te kunnen slaan en trappen. Dappere huursoldaten, banzai!
Wij waren ervaren krijgsgevangenen geworden, we gaven ze geen kans meer, om hun sadistische neigingen op ons bot te vieren.Iedereen begaf zich weer naar z'n slaapplaats, want in de nacht mochten we ons niet in groepen op het terrein van het kamp bevinden.Op kerstdag kregen we bij ons avondeten iets extra's. Ons keukenpersoneel had ons het gevoel gegeven, dat het een feestdag was.Zo verliep Kerstmis 1942 in de Jaarmarkt te Soerabaia.
Na mijn laatste contact met mijn verloofde in Kajoon, had ik haar niet meer gesproken, wel heel uit de verte gezien. Er werden weer groepen aangewezen om elders te gaan. Op oudejaarsdag kwam ik met een ploegje te werken bij het Stroohoedenveem in Tg.Perak.Ons werk bestond uit het sjouwen van volle suikerzakken uit het veem in goederenwagons.We konden makkelijk onze etensblik vol vullen met suiker, maar het kamp binnensmokkelen was te riskant.De Jap die toezicht op ons hield bleek een sul te zijn.Het sjouwen van de zakken suiker deden we op ons dooie gemak. In andere gevallen werden al klappen uitgedeeld als er zo langzaam gewerkt werd, maar deze Jap keek alleen maar toe. Ik hoopte zo, dat mijn verloofde me zou vinden. Mijn wens werd al spoedig vervuld, want even later zag ik aan de overkant van de spoorbaan mijn meisje met nog een paar andere dames. De Jap zag hen staan, maar deed niets. Brutaal stapte ik naar hem toe en vroeg hem in gebroken Japans of de vrouwen ons tijdens de rustpauze wat mochten brengen. De Jap keek me aan alsof hij het in Keulen hoorde donderen. Op een hevige moment trok hij me aan mijn arm en bracht me achter de loods. Hij wees me een plekje aan en zei me, dat de vrouwen hier mochten komen. Hier zou niemand hen zien. Ik gaf het door aan de vrouwen. Tijdens de rustpauze kwamen ze op de aangewezen plek. Mijn meisje verwende me weer met sigaretten en een pakje eten.Mijn God wat heb ik naar dit moment gehunkerd, haar in mijn armen te mogen nemen en haar af te kussen.We zeiden niet veel, omdat de tijd zo kort was.We bleven mekaar maar afzoenen.Het uur was zo om. Ik stopte haar een brief in de hand en vroeg haar goed op zichzelf te passen, ook als ik er niet meer ben. Ik vertelde haar, dat ik misschien al gauw op transport wordt gesteld en naar elders wordt gebracht.Ik vroeg haar indien ik niet meer op de plaats ben steeds aan me te blijven denken en sterk te zijn.Ik sloot haar nogmaals in mijn armen en kuste haar heel innig. "Hou je goed meis en blijf bidden, dat ik gauw weer bij je mag zijn" waren mijn laatste afscheidswoorden. Ik had het gevoel, dat ik haar hierna niet meer zou terugzien. Ik zag haar nog wegfietsen, telkens weer omkijkend en mij kushandjes toewerpen.
Het eten dat ik van haar kreeg, verdeelde ik onder mijn kameraden.De sigaretten verstopte ik in mijn smokkelhoed. Toen we naar het kamp terugreden, zag ik haar nog voor het kamp aan de kant van de weg.Ik wierp haar voor het laatst nog kushandjes toe en toen verdween ze uit mijn gezicht.In het kamp aangekomen werden we gefouilleerd en de koreanen hadden het speciaal op onze etensblikken gemunt, omdat ze wisten, dat we in een suikerloods hadden gewerkt. Gelukkig was niemand zo stom geweest om suiker te gappen. Mijn sigaretten werden gelukkig niet ontdekt.
Toen we naar onze barak liepen werden we al opgewacht door onze "dubbele" de srgt.majoor van de administratie. Hij had een lijst bij zich met de namen van krijgsgevangenen, die op transport werden gesteld. Mijn naam was er ook bij.